

Vollenhoven. Het ontstaan van een luthof op de Utrechtse Heuvelrug in de eerste helft van de negentiende eeuw

Catharina van Groningen en Frieda Heijkoop

Vollenhoven in De Bilt is een van de buitenplaatsen die de streek tussen Utrecht en Wageningen in de negentiende eeuw de naam “de Stichtse Lustwarande” hebben bezorgd. Maar waar de meeste andere buitenplaatsen en landgoederen tegenwoordig een bedrijfs- of overheidsbestemming hebben gekregen, is Vollenhoven nog steeds in particulier bezit. Het is sinds 1922 eigendom van de familie Van Marwijk Kooy, die het tot haar taak heeft gemaakt het landgoed met de grootste zorg te beheren en huis, park, tuinen en bijgebouwen zo veel mogelijk in de oorspronkelijke staat te onderhouden.¹

De buitenplaats heeft een lange rij eigenaren gekend, waarbij het zelden langer dan één generatie in eenzelfde familie is gebleven. Doordat veel van de bezitters een bijdrage aan de ontwikkeling van de buitenplaats hebben geleverd, is de geschiedenis niet in een paar regels samen te vatten. Maar twee van de vroegere eigenaren hebben in het bijzonder hun stempel op de buitenplaats en de daar aanwezige opstallen gedrukt: Pieter de Smeth van Alphen en Goderd van der Capellen van Berkenwoude.

Tot voor kort was over de ontwikkeling van de buitenplaats in de negentiende eeuw niet veel bekend. Aangenomen wordt dat het huis in zijn huidige gedaante in het begin van de negentiende eeuw tot stand kwam. Als architect wordt wel B.W.H. Ziesenis genoemd². Als architect van het landschapspark leek Hendrik van Lunteren de beste papieren te hebben³, maar harde bewijzen ontbraken. Dat zijn naam er terecht aan verbonden werd, is duidelijk geworden door de verrassende ontdekking van Van Lunterens originele ontwerpkaart uit omstreeks 1828 voor het landschapspark die in 2005 op de zolder van Vollenhoven is teruggevonden. Ook is gebleken dat er voordien al een park met een landschappelijke aanleg lag.⁴ Dat roept weer nieuwe vragen op, bijvoorbeeld of er verschillende lagen te onderscheiden zijn in het landschapspark en wanneer de verlandschappelijking is ingezet. Op Vollenhoven zelf wil de overlevering onder de bewoners dat Pieter de Smeth in het begin van de negentiende eeuw de grondlegger van het huis en het park is geweest en dat Goderd van der Capellen het landgoed heeft uitgebreid en voltooid. In dit artikel wordt de ontwikkeling van Vollenhoven van een eenvoudige boerenhuizinge tot luthof beschreven.

Het voorspel

Vollenhoven is, als veel buitenplaatsen in De Bilt, voortgekomen uit een uithof van het klooster Oostbroek. De oudste naamsvermelding stamt uit 1502, wanneer in een akte het Vollenhovenkamp wordt genoemd.⁵ In de zeventiende eeuw stond ter plaatse een boerderij, maar sinds de achttiende eeuw was Vollenhoven een buitenplaats in de zin van een zomerverblijf voor een eigenaar die een huis in de stad bezat. Voor dit eerste buitenhuis moet waarschijnlijk aan een eenvoudige boerderij met (stenen) herenkamer worden gedacht.

Uit een brief van Johanna van Tuyll van Serooskerken blijkt dat er in 1774, toen de Van Tuylls Vollenhoven kochten, op de buitenplaats sprake was van een formele aanleg, waarin lanen beplant met naaldbomen te vinden waren, voorts: een visvijver (“vivier”), een boomgaard, een klein bos en een moestuin achter het huis met aan het eind een prieeltje (“glo-riette”) van naaldhout.⁶

Uit de transportakte uit 1774 is op te maken dat de buitenplaats toen meerdere gebouwen kende en dat er een herenhuis stond, dat waarschijnlijk tegen de boerderij was aangebouwd: “een Heere huysinge annexe boerenwoning, stallinge, koets-huis, tuynmanswoning ...”.⁷

Op een kaart van het “Campement by Zeyst” uit 1787 zijn onder andere het terrein van Vollenhoven, het huis en de omringende wegen afgebeeld.⁸ De plattegrond van het huis heeft een U-vorm. Op grond hiervan is wel aangenomen dat hier een huis heeft gestaan naar ontwerp van de Franse architect De Malhortie uit 1777.⁹ Zijn ontwerpen van een huis in een U-vorm berusten in het huisarchief van Vollenhoven. Het is uiterst onwaarschijnlijk dat het ontwerp van De Malhortie is uitgevoerd.¹⁰ Het is bovendien niet aannemelijk dat de Van Tuylls, die Vollenhoven tot 1792 in bezit hadden, grote veranderingen hebben aangebracht. In 1776 erfde Willem-René van Tuyll slot Zuylen van zijn vader; het ligt voor de hand dat het aanzienlijke Zuylen sindsdien zijn verblijf voor de zomermaanden is geworden. De U-vormige plattegrond uit 1787 moet dan de “Heere Huysinge annex boerenwoning” hebben bevat, waarschijnlijk gecombineerd met de “stallinge en koetshuis”.

Van Tuyll verhuurde Vollenhoven. Gerard Munter, oud-schepen van Amsterdam, huurder vanaf 1788, kocht de buiten-

Afb. 1. Vollenhoven (foto RACM 2006)

plaats in 1792. Het staat vast dat Munter wél voor een aantal wijzigingen op de buitenplaats heeft gezorgd. Er is een verandering bij het huis uitgevoerd, waarbij vermoedelijk de boerderij annex huis verbouwd werd tot een herenhuis. De boerderij wordt in de verkoopakte van 1792 namelijk voor het laatst genoemd. Toen Munter Vollenhoven in 1800 verkocht, werd in de verkoopadvertentie in de *Opregte Haerlemsche Courant* van 28 juni 1800 dit huis als volgt omschreven: “... een zeer aanzienlyke en extra ordinaire welgesitueerde Hofsteede, genaamd Vollenhoven, met deszelfs capitaale hegte sterke en nieuw getimmerde heeren-huizinge ...”.

Wat het park aangaat, uit deze tijd stammen slechts twee mededelingen, maar vanuit de vraag naar de ontwikkeling zijn ze bijzonder interessant. De eerste betreft de aanleg van een gebogen sloot. In 1797 werd er een sloot gegraven die de verbinding legde tussen de grenssloot van de buitenplaats en “het stuk Water agter het Huis te Vollenhoven”, waarschijnlijk de oude vivier uit 1774. De nieuwe verbindingssloot werd voorzien van een bocht en kreeg een breedte van circa vier en een lengte van ongeveer 40 meter.¹¹ Nog steeds wordt de achtervijver van Vollenhoven door een brede, slingerende sloot verbonden met de grenssloot die de plaats scheidt van de boerderij Tameroot.

De tweede mededeling betreft het park. Bovengenoemde verkoopadvertentie vermeldt namelijk de aanwezigheid van “Engelsche plantsoenen”, wat zou kunnen wijzen op een verlandschappelijking. Het probleem met de term “Engelsche plantsoenen” in deze tijd is echter, dat het adjectief “Engelsch” zowel op de aanleg als op het plantmateriaal betrekking kan hebben.¹² In het eerste geval kan er inderdaad sprake zijn van een landschappelijke aanleg met slingerpaden en soms een kronkelende beek of grillige waterpartij. De term kan echter ook gebruikt worden om een bepaalde, afwisselende beplanting aan te duiden, die niet in een landschappelijke context toegepast hoeft te zijn. Toch maakt de combinatie van de Engelse plantsoenen met de gebogen sloot het uiterst verleidelijk hierin het begin van verlandschappelijking van Vollenhoven te zien, maar de informatie is te summier om dat met zekerheid te kunnen stellen.

Vollenhoven in bezit van Pieter de Smeth, 1800-1809

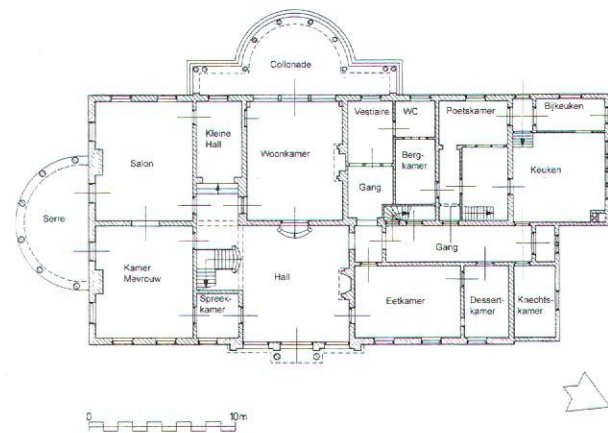
Met de nieuwe eigenaar, Pieter de Smeth, die zeer ingrijpende veranderingen zou laten uitvoeren, begint een volgende fase in de ontwikkeling van de buitenplaats. De Amsterdamse bankier Pieter de Smeth van Alphen was geen onbekende in De Bilt toen hij Vollenhoven in 1800 van Gerard Munter kocht.¹³

Zijn ouders waren in het bezit van Beerschoten, schuin tegenover Vollenhoven, zelf had hij de inmiddels verdwenen buitenplaats Vrijheidslust in de Bilt gehuurd.¹⁴ Met Vollenhoven ging De Smeth met ongekende energie aan het werk. Tussen 1800 en 1809, de jaren dat hij eigenaar was, werd het bestaande huis verbouwd, een nieuw koetshuis neergezet, een nieuwe moestuin aangelegd, de orangerie gebouwd, het terrein uitgezand, de ijskelder gebouwd en werd waarschijnlijk de achtervijver vergroot.

De Smeth begon direct na aankoop met de werkzaamheden. Dat blijkt uit een raadsvergadering van het gemeentebestuur van De Bilt van 21 oktober 1800, waar een kwestie met betrekking tot Vollenhoven werd besproken. Er werd daar namelijk al enige tijd gewerkt door “verscheidene Ambachtslieden” die uit Amsterdam en elders afkomstig waren. Daardoor liep de gemeente inkomsten mis, en bovendien, de eigen werklui uit De Bilt leden eronder. Daarom werd besloten met De Smeth en de “baasen van de werklieden” te overleggen, wat een paar dagen later ook gebeurde. De Smeth betaalde f 50 aan “consumptie lasten”, waar het gemeentebestuur genoeg mee nam.¹⁵ Of de ambachtslieden van De Bilt er ook zo over dachten, vermeldt het verhaal niet. Er werd in 1800 dus al gewerkt op Vollenhoven en naar aangenomen mag worden op grote schaal, want het is niet waarschijnlijk dat De Smeth voor een klein karweitje werklieden uit Amsterdam zou laten komen.

Een van de activiteiten betrof de bouw van het koetshuis. Dat blijkt uit een jaartalsteen met de tekst “T.P. de Smeth 21 aug. 1801”, een herinnering aan Theodorus, Pieters kleine zoon, dat toen twaalf jaar oud was. De gedachte, dat de werklui ook voor de bouw van het grote huis waren ingehuurd, ligt dan voor de hand. Tot nu toe ontbreken echter verdere gegevens. Toch is het aannemelijk dat Pieter de Smeth degene is geweest, die achter de bouw van het huidige landhuis gezocht moet worden. Hoewel het gewijzigde huis van Munter er nog maar een paar jaar stond, lijkt De Smeth er de man niet naar te zijn geweest het terrein van Vollenhoven grondig te bewerken en daarbij het middelpunt, het landhuis, onberoerd te laten. Bovendien wordt er bij de veiling in 1810, na de dood van De Smeth, een nieuw gebouwde huis genoemd: “... eene Capitale, en in den Eersten smaak nieuw gebouwde Huizinge ...”.¹⁶

De wijze waarop uiteindelijk het huidige huis Vollenhoven tot stand is gekomen, is niet duidelijk. De vraag is altijd geweest of er gebruik gemaakt is van een bestaand gebouw dat is uitgebreid, of dat er ter plaatse een geheel nieuw huis is opgetrokken. De eerste veronderstelling is de meest waarschijnlijke. De voorgevel van het huis is asymmetrisch ingedeeld: de ruimte tussen vensters is aan de rechterzijde breder dan aan de andere zijde. Dat wijst op een verschil in bouwfases. Bij een onderzoek aan de fundamenteën aan de voorzijde van het huis in het voorjaar van 2007 bleek dat de scheidingmuur tussen eetkamer en hall een dikte had van twee stenen. De kant van de hall was zichtbaar zorgvuldiger afgewerkt dan die aan eetkamerzijde, waardoor het niet uitgesloten is dat

Afb. 2. Situatie 1922 (tekening A.Viersen, 1998)

hier sprake is van een oorspronkelijke buitenmuur. De volgende scheidingmuur, tussen een klein vertrek achter de trap en een salon in het linkerdeel, had een dikte van één steen. Ook werd een restant van een oud vloerniveau met een tegelplint aangetroffen halverwege de hoogte van de huidige kelder. Het tweesteens dikke muurwerk leek niet veel ouder dan 1800 te zijn; de dunnere scheidingmuur leek wat later gebouwd te zijn. Het volgende kan gebeurd zijn: De Smeth heeft het 18de-eeuwse U-vormige gebouwencomplex tot een eenheid laten smeden door zowel aan de voor- als aan de achterzijde een nieuwe gevel aan te laten brengen, waardoor de U gesloten werd. Dat zou de asymmetrie van het huis en het voorkomen van voormalige buitenmuren binnen het huis verklaren.

Een architect van Vollenhoven is niet bekend, maar naar alle waarschijnlijkheid was Barthold Willem Hendrik Ziesenis (1768-1820) verantwoordelijk voor de metamorfose. Ziesenis werkte in deze streek onder meer aan Houtringe, huis Doorn en Broekhuizen in Leersum. Het laatste huis lijkt een directe inspiratiebron voor Vollenhoven geweest te zijn.¹⁷

Er gebeurde meer met de buitenplaats. In 1802 liet De Smeth een sloot graven, die “de Nieuwe Vaart” werd genoemd, denkend aan de bajonetvormige sloot die dwars door het terrein loopt.¹⁸ Ook kwam er een nieuwe moestuin met een orangerie tot stand. Dan heeft De Smeth een ijskelder laten bouwen. Volgens de overlevering op Vollenhoven is de aarde die overbleef bij het graven van de achtervijver, gebruikt als isolatielaag voor de ijskelder. Dat betekent dus dat de achtervijver in die tijd uitgebreid moet zijn. Voorts bezorgde De Smeth Vollenhoven een overplaats door in 1806 de boerderij Den Eijck met omringend terrein, aan de overzijde van de Utrechtseweg, aan te kopen.¹⁹ Met deze aankoop kreeg De Smeth de beschikking over een immens terrein in De Bilt. Hij had namelijk in 1802, na de dood van zijn moeder, het aangrenzende Beerschoten geërfd.²⁰ Dat gebied breidde hij nog uit door landerijen die grensden aan de terreinen van Vollenhoven en Beerschoten aan te kopen.

De Smeth zorgde ook voor verschillende zichtassen vanuit

Afb. 3. Foto met zicht over de vijver richting Utrecht, situatie 2006 (foto RACM)

het huis. Het zicht in de richting van de overplaats Den Eijck moest voor altijd “vrij, onverminderd en onbelemmerd” zijn.²¹ Aan de andere kant van het huis was er een vrij uitzicht op de Utrechtse Domtoren.²² Voor de derde zichtas heeft De Smeth de Amersfoortseweg laten verleggen. Deze werd namelijk in deze tijd meer naar het noorden verplaatst en liep daar geheel over grond van De Smeth, tussen Beerschoten en Den Eijck. Voor Vollenhoven had dat tot gevolg, dat er een zicht op de voorgevel van het buitenhuis werd verkregen. De loop van de weg is tegenwoordig nog dezelfde.

De veilingen van 1810

Na de dood van De Smeth in 1809 werden Vollenhoven en Beerschoten op 12 mei 1810 geveild.²³ Vollenhoven werd daarbij als volgt beschreven: “De aanzienlijke en bijzonder aangenaam gelegen Buitenplaats genaamd *Vollenhoven*, in het Departement Utrecht, onder den Gerechte van Oostbroek en de Bild c:s: tusschen de stad Utrecht en Zijst, aan de nieuwe Amersfoortsche Steenstraat; bestaande in eene Capitale, en in den Eersten smaak nieuw gebouwde Huizinge, groote moestuin waarin diverse persike en druivekassen, mitsgaders gemetselde Broeijkas Persike bakken en kribben, nog een kleinere moestuin, met een Boomgaard, zoo van kerssen als

Vision of Vollenhoven.

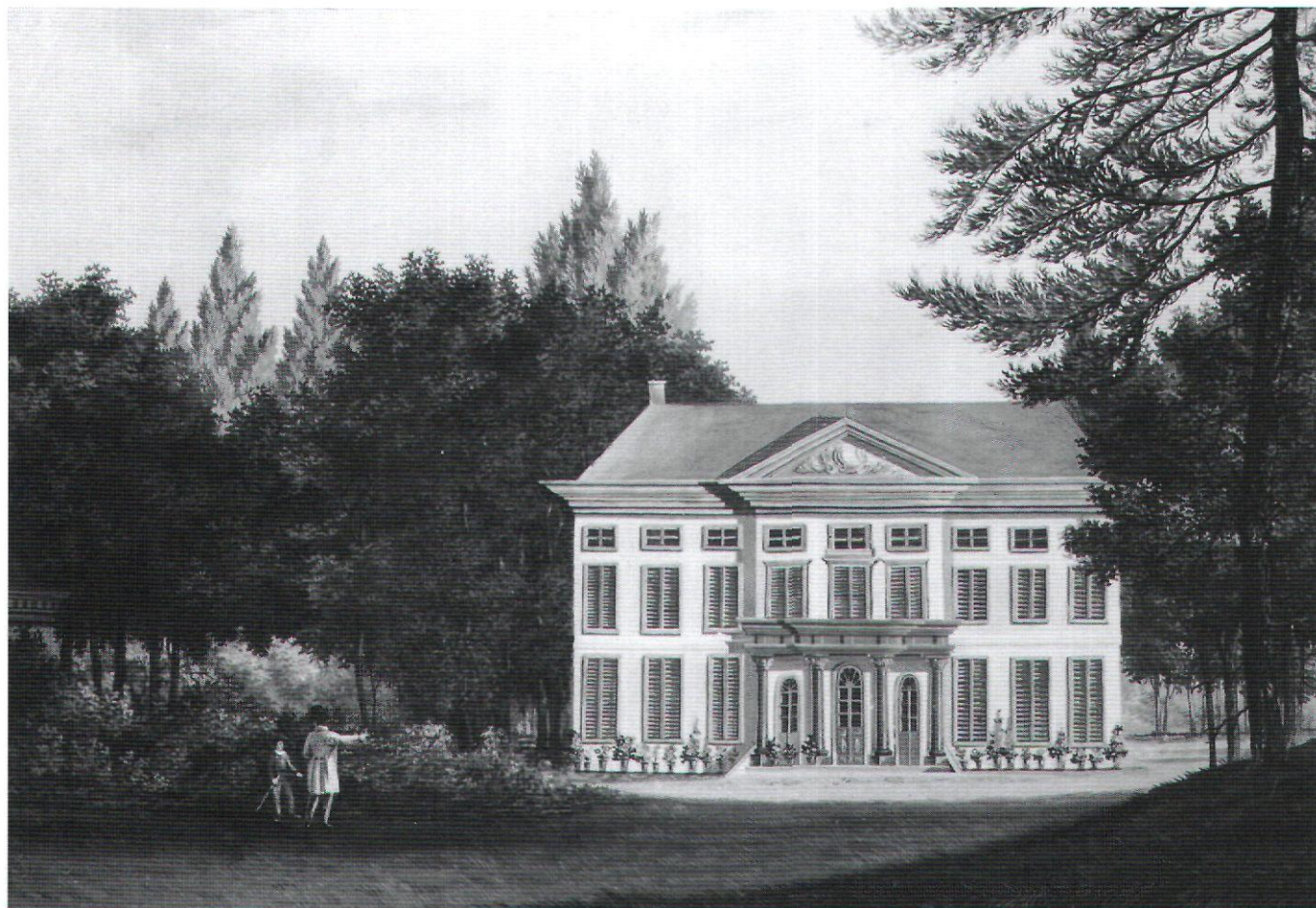
Afb. 4. Prent met zicht over de vijver richting Utrecht, vroeg negentiende eeuw. (Huidige verblijfplaats onbekend)

Appelen en Peereboomen; - Bosschen van opgaande beuken Boomen, en Eijkenhakhout; - Engelsche parthijen, Vischkomen, IJskelder, koetshuis twee stallen, één voor tien en de andere voor vier Paarden, koetsierskamer en hooijzolder, Tuinmanswooning, oranje huis, schuithuis en loots agter den tuin en een open dito, tot berging van de Broeijerij ...".²⁴ Belangstellenden konden de buitenplaatsen voor de veiling komen bekijken. Een van die bezoekers was koning Lodewijk Napoleon, die met zijn vrouw en zootje op 17 april een rijtoertje naar De Bilt maakte. Een tijdgenoot noteerde daarover: "Ten een uur deeden Hunne Maj. een toer na de lusthoven Beerschoten en Vollenhoven boven de Bilt, welke toen ter tijd door de dood van derzelver eigenaar, den heer de Smeth, voor een ieder te zien waren. De kroonprins diverteerde zig van tijd tot tijd met vier van de jongste pages onder anderen met een kiereboetje met een span van zes bokjes."²⁵

Voor de planten werd een aparte veiling gehouden. Bij deze veiling komt de naam van Van Lunteren voor het eerst voor in verband met Vollenhoven: de catalogus die ten behoeve van de plantenveiling werd samengesteld was niet alleen bij de tuinman Van Gaalen, maar ook bij de "Bloemisten" Van

Lunteren in Utrecht te verkrijgen. Het betrof planten die van Vollenhoven en van Beerschoten afkomstig waren.²⁶ Het aantal veilingnummers bedroeg 298 voor de gewassen uit de orangerie, waaronder de voor die tijd zeldzame soorten als *strilitzia regina*, *cycas* (palmvaren), *plumeria* (frangipani), de uit Azië afkomstige *phylanthus* en azalea's. Ook waren er planten in potten, waaronder laurier-, citrus- en oranjeboompjes. Onder de kuipplanten waren nog een aardbeienboom (*arbutus unedo*), een honingboom en verschillende magnolia's te vinden, waaronder de groenblijvende *Magnolia magniflora*.²⁷ Het is niet bekend wie de kapitale verzameling planten heeft gekocht.

De elementen die Pieter de Smeth heeft aangebracht zijn nog steeds op Vollenhoven aanwezig: het koetshuis, de ijskelder, de moestuin met orangerie, de achtervijver en de bajonetvormige sloot. Ze liggen alle rond het grote huis gegroepeerd. Ook de zichtas vanaf het grote huis over de vijver richting Utrecht is er nog steeds, zij het dat de Dom niet meer gezien kan worden, want sinds de negentiger jaren van de twintigste eeuw staat er een kantoorgebouw voor. Pieter de Smeth is daardoor als de grondlegger van de hoofdstructuur van de huidige buitenplaats te beschouwen.

Afb. 5. Aquarel, eerste kwart negentiende eeuw (Iconografisch Bureau 's-Gravenhage)

De naam van de tuinarchitect van het park van De Smeth is niet bekend, maar het is verleidelijk aan Hendrik van Lunteren te denken. Zijn naam kwam immers voor bij de veilingcatalogus van planten uit 1810. Bovendien is er op Vollenhoven een tekening van Van Lunteren uit hetzelfde jaar bewaard gebleven. Het betreft een ontwerp voor een "paardenwed", een drenk- en wasplaats voor paarden, dat achter het koetshuis gesitueerd werd, maar dat niet is uitgevoerd.²⁸

Bij de veiling van mei 1810 werden beide buitenplaatsen gekocht door de Amsterdamse bankier Jan Willem van Loon, die ze na een paar jaar weer doorverkocht. Beerschoten kwam in 1816 in bezit van Johan Steengracht van Oostkapelle.²⁹ Vollenhoven, met de overplaats Den Eijck en de boerderij Den Hoek, werd in 1815 aan Anthonie Luden verkocht.³⁰ Luden breidde Vollenhoven met verschillende aankopen uit. Ook bezorgde hij Vollenhoven een tuinkoepel; in de verkoopakte van 1827 wordt tenminste "een nieuw getimmerde koepel" genoemd.

Twee afbeeldingen van Vollenhoven uit het begin van de negentiende eeuw laten zien dat het park toen al als landschapspark was ingericht. Zij zijn niet gedateerd. De eerste

prent toont het doorzicht op de Utrechtse Dom aan de achterzijde van het huis, over de slingerende vijver, tussen glooiende terreinen en boomgroepen door. De bomen op deze afbeelding zijn nog heel jong, het moet dus een zeer vroege weergave van het park zijn. De tweede, een aquarel die voor 1828 gemaakt moet zijn, laat het vooraanzicht van het grote huis zien. Ook hier zijn de landschappelijke elementen goed te herkennen.

Vollenhoven in bezit van Van der Capellen, 1827-1848

In 1827 kocht Goderd Alexander Gerard Philip baron van der Capellen Vollenhoven van Anthonie Luden.³¹ Vollenhoven zal voor Van der Capellen en zijn echtgenote een bekende klank hebben gehad. Mevrouw van der Capellen was namelijk een dochter van een voormalige eigenaar van Vollenhoven: haar vader, Willem René van Tuyll van Serooskerken, heer van Zuylen, had de buitenplaats tussen 1774 en 1792 in bezit gehad.³² Bovendien zal de omgeving voor Van der Capellen zelf ook geen onbekend terrein geweest zijn: zijn grootvader, Gerard Goderd Taets van Amerongen, was eigenaar geweest van Oud-Amelisweerd.³³

Voordat Van der Capellen Vollenhoven in 1827 kocht, was het

Afb. 6. *Mourot*, ca 1830 (repro RACM)

een buitenplaats, waar de bezitters alleen de zomers doorbrachten. Voor Van der Capellen en zijn vrouw was Vollenhoven echter een permanente woning, waar zij ook 's winters verbleven. Het bestond in 1827 volgens de verkoopakte uit een groot buitenhuis, een koepel, een koetshuis, een ijskelder, een grote moestuin met oranjerie en perziken- en druivenkassen, een kleinere moestuin met boomgaard, een "tuinmanshuis met Opkamer, kelder en annex Oranjehuis", een schuithuis, een aantal schuren en stallen, "bosschen met opgaande boomen en eikenhakhout, Engelsche partijen, vischkommen" en maar liefst drie boerderijen: de overplaats Den Eijck, Den Hoek aan de Bisschopsweg en de hoeve De Zijdeweg.³⁴

Ook Van der Capellen breidde zijn nieuwe landgoed uit, met name aan de kant van Zeist. Een belangrijke aankoop was het terrein van de boerderij Het Klompje in 1828, dat naast de boerderij Den Eijck lag, aan de andere kant van de oude weg naar Amersfoort. Daardoor werd de grond van de buitenplaats aan de andere zijde van de Utrechtseweg bijna verdubbeld.³⁵ Dan werden er nieuwe huisjes gebouwd, als de Konijnenberg, een arbeiderswoning achter Den Eijck, die inmiddels is afge-

broken, de arbeiderswoningen bij de Biltse Grift (Utrechtseweg 61-63) en de timmermanswoning aan de Utrechtseweg (nr 89).³⁶ Uit kadastrorpmetingen uit 1843 is bekend dat deze woningen er in dat jaar al stonden.³⁷ Twee huisjes (tegenwoordig één woning, Utrechtseweg 41) achter de Bloemberg, het grote, open gedeelte aan de Zeisterzijde van het huis, waren rond 1830 al gebouwd. De woningen waren bestemd voor het personeel dat op de buitenplaats werkte.

Bovendien liet Van der Capellen twee landhuizen bouwen: Klein Vollenhoven en Den Eijck. Klein Vollenhoven, dat later de naam Berkenhoven kreeg, lag schuin voor Het Klompje, aan de Utrechtseweg. Bij de veiling na de dood van Van der Capellen in 1848 werd het als volgt omschreven: "De aangenaam gelegen Buitenplaats, genaamt *Klein Vollenhoven*, onder de Gemeente *de Bildt*, aan de Noordoostzijde van den Straatweg, bestaande in eene goedgebouwde Heerenhuizinge met acht kamers, domestieken en mangelkamers, keuken, kelder en zolder, Koetshuis met Stalling voor 4 Paarden, smaakvol aangelegden Tuin en een stuk Bouwland aan de Noordzijde der Plaats gelegen ...".³⁸ Het nieuwe landhuis Den Eijck lag op het terrein van de boerderij Den

Afb. 7. Tekening van Erdmuth Benigna von Dalman, midden negentiende eeuw, met koepel, waarschijnlijk op een verkeerde plaats getekend (Huis Archief Vollenhoven, HAV)

Eijck en is waarschijnlijk op de plaats van de oude boerderij gebouwd. Het was wat kleiner dan het huis van Klein Vollenhoven, de beschrijving in 1848 luidt tenminste: "... een Heerenhuizinge met vijf kamers, keuken, dienst-bodenkamer en zolder, Koetshuis en Stal ...". De boerderij werd wat meer naar achteren geplaatst, achter het nieuwe landhuis.

Beide huizen werden door Van der Capellen als buitenplaats verhuurd, zo blijkt uit bewaard gebleven contracten. Het is niet bekend wanneer deze twee huizen precies gebouwd zijn. Klein Vollenhoven moet er echter in 1837 al hebben gestaan, want Christemeijer noemde het in zijn boekje over het Sticht dat in dat jaar verscheen en beschreef het als volgt: "... op een terrasvormigen grond fraai aangelegde, park en heerenhuis van Klein Vollenhoven ...".³⁹ Het huis Den Eijck, dat niet bij Christemeijer wordt genoemd, is later gebouwd. Uiteindelijk zijn beide huizen in de 20ste eeuw afgebroken.

Van der Capellen deed meer met Vollenhoven. Hij vestigde er een stoeterij en richtte op zolder een museum in, zijn "Kabinet van Oosterse zeldzaamheden", dat veel bezoekers trok.⁴⁰ Van een van hen, de schilder Antoine Payen, die Van der Capellen uit Indië kende, is een klein verslagje van zijn bezoek op 7 en 8 augustus 1828 aan Vollenhoven bewaard gebleven. Payen bracht een dag door met het bekijken van de collecties en wandelde door de tuinen. Hij noteerde in zijn dagboek, dat het huis goed gebouwd was, maar zonder veel smaak. De tuinen vond hij ruim en goed beplant.⁴¹

Een ongedachte faam kreeg de buitenplaats in de negentiende eeuw door een echo die tot vier lettergrepen terugkwam.⁴² De echo heeft kennelijk indruk gemaakt en bleek zelfs te leiden tot negentiende-eeuws ramptoerisme, want in 1900 werd in een boek over Utrecht en omgeving geschreven, dat de bewoners van Vollenhoven "dagelijks verontrust werden door schreeuwende mensen" die de echo kwamen proberen.⁴³ De buitenplaats werd na de dood van Van der Capellen in 1848 geveild.

Het grote huis

Uit de periode van Van der Capellen is voor het eerst meer uitgebreide informatie over het grote huis bewaard gebleven. Een belangrijke toevoeging in deze jaren was de bouw van de ronde veranda aan de zuidzijde van het huis. De zuilen met kapitelen zijn gekopieerd naar de exemplaren aan de voorgevel. Deze zijn van geschilderd hout, maar de zuilen van de veranda werden in natuursteen uitgevoerd. Het verschil in materiaal werd gecamoufleerd, doordat de zuilen en kapitelen van de veranda eveneens geveerd werden. De ronde veranda is voor het eerst afgebeeld bij Haus in 1842: een rondlopende open veranda met een balkon erboven, bedekt met het grote zonnenscherm, de 'paraplu'.⁴⁴ De veranda is tegenwoordig gesloten, maar is voor het overige nog hetzelfde.

Uit deze tijd dateren de eerst bekende interieurbeschrijvingen. In een klein lijstje uit 1826 worden een paar vertrekken genoemd, als de Chinese kamer, zo genoemd naar het behang,

een kabinetje, vestibule, eetkamer, zijkamer, keuken, een hoekkamer boven het kabinetje, een billardkamer en een zolder.⁴⁵ Een veel uitgebreider opsomming is te vinden in het veilingbiljet van 1848.⁴⁶ Met behulp van de oudste plattegrond van het huis, een opmeting uit 1922, kon de indeling uit 1848 worden gereconstrueerd. Het huis is namelijk sinds 1922 een paar keer zo ingrijpend verbouwd, dat de huidige indeling weinig houvast biedt. De oude situatie in 1922 bleek echter nog vrijwel gelijk aan die van 1848 te zijn.

De *vestibule* of hall lag in het midden van het huis. Daar omheen bevond zich een aantal vertrekken. Aan de linkerkant, de zuidzijde van de hall, waren drie kamers: een kleine *antichambre*, in 1922 "Spreekkamer" genoemd en een *suite* van twee kamers. (In 1922: "Kamer Mevrouw" en "Salon"). Dat waren fraaie vertrekken, voorzien van behang en lambrieringen, beide met een marmeren schouw en overal spiegels, die boven de schoorsteenmantels en op de penanten hingen, zodat er veel licht gevangen werd. Of het behang nog steeds het Chinese behang uit 1826 was, wordt helaas nergens vermeld. Voor deze suite lag - en hier wordt het veilingbiljet wat onduidelijk - een *peristyle*, *bevloerd met marmere stenen, gestucadoord en stookplaats in dezelve*. In de peristyle, een zuilenportiek, is de nieuwe veranda duidelijk te herkennen, maar de aanwezigheid van een stookplaats in een open zuilengalerij lijkt zeer onwaarschijnlijk. Op de plattegrond van 1922 is hier overigens geen sprake van een stookplaats.

Rondgaande - alle vertrekken waren onderling met deuren verbonden - kwam men vanuit de *suite* in een *kabinetje* ("hall" in 1922) zonder noemenswaardige kenmerken. Dat gaf toegang tot de *eetkamer* of zaal ("Woonkamer" in 1922), het voornaamste vertrek van het huis, dat uiteraard ook vanuit de vestibule betreden kon worden. Ook de zaal was *behangen en gestucadoord met marmeren schoorsteen en spiegel*. Als opvallend onderdeel werden hier *vier grisailles van den beroemde de Wit* vermeld. Bij de verbouwing van 1922 werden drie van de vier 'Witjes' naar de nieuwe eetkamer aan de rechterkant van de hall overgebracht. Ze zijn nog steeds in situ en alle drie gesigneerd en gedateerd door de Amsterdamse schilder Jacob de Wit (1695-1754). Aan de rechterkant, de noordzijde, van de *vestibule* werden twee kamers vermeld, waarvan slechts één met een marmeren schoorsteenmantel, spiegel en kasten. De overige vertrekken op de *begane grond* waren voor het personeel bestemd, zoals de keukens, een poetskamer, kamers voor de dienstdoden en kelders.

Op de verdieping, toegankelijk via *eene gemakkelijke trap naar boven*, lag een ruime gang met twee aïssances, wc's. Hier bevond zich een groot aantal slaapkamers die onderling verbonden waren en waarvan drie met een schouw, alsmede de *domestiekenkamers*. Op zolder tenslotte het beroemde kabinet van zeldzaamheden van Van der Capellen: *een ruim lokaal en twee kamers (...) boogsgewijs gestucadoord*. Deze situatie valt heden ten dage nog zo aan te treffen. En verder waren er natuurlijk vertrekken als een strijkkamer, droogzolder en bergplaatsen, zoals gebruikelijk in een dergelijk buitenhuis. Het huis, zoals dat in 1848 er uitzag, had een indeling die volstrekt normaal was voor een voornaam buitenhuis in het

Afb. 8. Ansichtkaart, ca 1900 (HAV)

grootste deel van de achttiende en eerste helft van de negentiende eeuw op de Heuvelrug.

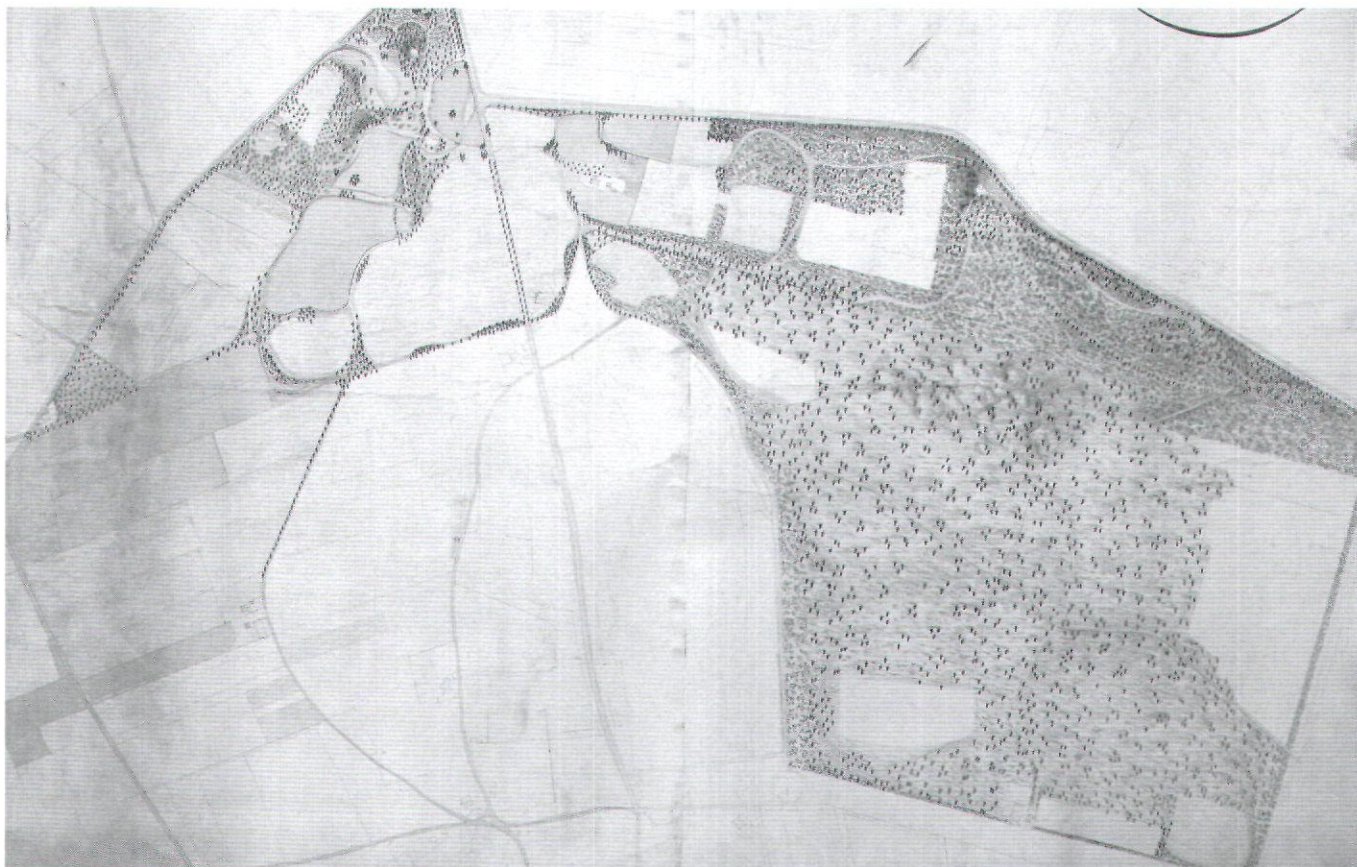
Het park

Ook het park had Van der Capellens aandacht. Hij deed hiervoor een beroep op Hendrik van Lunteren, wiens ontwerp voor het park in 2005 op de zolders van Vollenhoven is ontdekt. Zoals vermeld was Van Lunteren op Vollenhoven al eerder actief geweest. Maar ook uit de tijd van Van der Capellen zijn gegevens over de band tussen Van Lunteren en Vollenho-

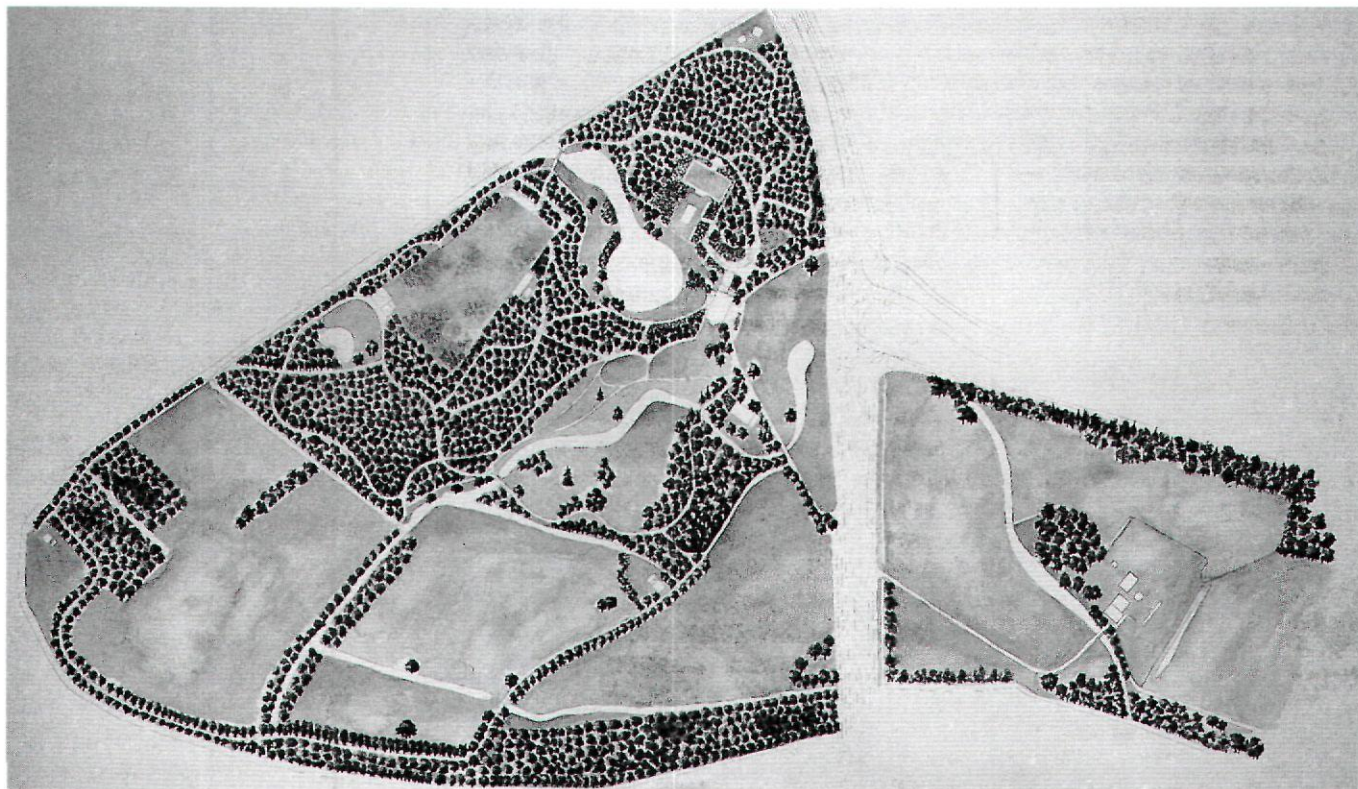
ven bewaard gebleven. Van Lunteren en zijn zoon Samuel hebben hun naam genoteerd in het bezoekersregister van Van der Capellen.⁴⁷ Bovendien is in de “Memorie van Successie” uit 1848 van Van der Capellen een uitbetaling aan Hendrik van Lunteren en zijn zoon opgenomen: “Aan den Architect H. van Lunteren & Zoon f 140.30”.⁴⁸

Het teruggevonden ontwerp van Hendrik van Lunteren voor Vollenhoven is te dateren tussen juli 1828 en januari 1830.⁴⁹ Uit onderzoek is gebleken, dat Van Lunteren aan de bestaande situatie vasthield, maar er nieuwe elementen aan toevoegde, als wandelingen en gebogen waterlopen en -partijen. Daardoor werd het landschappelijke element in het park versterkt.

Aan de andere kant van de bajonetvormige sloot van De Smeth was voor het park een uitbreiding gepland die tot aan de Bisschopsweg liep. In 1824⁵⁰ lag hier nog bouwland. Dit nieuwe deel van het park liep langs een sloot met een licht gebogen lijn, die de Zandsloot genoemd werd. Een andere belangrijke verandering lag aan de overkant van de weg. Het terrein van de overplaats Den Eijck werd in het ontwerp visueel met Vollenhoven tot één geheel gesmeed. Het doorzicht in oostelijke richting vanaf het huis naar het landschap van Den Eijck werd verfraaid door de aanleg van de voorvijver en door op strategische plekken boomgroepen te plaatsen. Vanuit het bos achter Den Eijck werd een nieuwe beek gegraven, die

Afb. 9. Parkontwerp van Hendrik van Lunteren, ca 1828 (HAV) (foto RACM 2006)

Afb. 10. Park, situatie 1999 (aquarel door Ineke van der Burg)

de voorvijver van het grote huis voedde.⁵¹

Voor het nieuwe park werden in de dertiger jaren bestellingen gedaan bij de firma Copijn in Groenekan. Er werden vruchtbomen, doornstruiken, treurwilgen en "14 grote Engelse Struyke" geleverd.⁵² Er zijn voor het park waarschijnlijk ook planten en zaden gebruikt die Van der Capellen uit Indië toegestuurd werden. In 1829 schreef H.J. Meijnders, die nog enkele zaken voor Van der Capellen afwikkelde, uit Batavia, dat hij had "afgezonden de dwergboomen welke geplaatst zijn geweest in de agtergaanderij van uwe Excellentie, welke ik hoop dat levendig zullen overkomen ...". Ook zouden er zaden uit de plantentuin te Buitenzorg gestuurd worden: "De Hortulanus van Buitenzorg Hooper heeft mij de toezegging gedaan van spoedig de beloofde zaden voor uwe Excellentie te zullen bezorgen ...".⁵³ Dat Van der Capellen belangstelling had voor planten uit Buitenzorg is evident: hij was zelf bij de oprichting van " 's Rijks plantentuin" betrokken geweest.⁵⁴ Van Lutterveld maakt melding van de vele tropische gewassen die Van der Capellen op Vollenhoven kweekte, maar de omvang ervan is niet bekend.⁵⁵

Veel van de situatie uit de tijd van Van der Capellen is in het tegenwoordige park nog aanwezig, al heeft de aanleg van de A28 dwars over het landgoed zijn uitwerking niet gemist. De bajonetvormige sloot en de Zandsloot liggen er nog steeds, hoewel de Zandsloot doorsneden is door de A28. Aan de andere zijde van de A28 zijn delen van de oude sloot nog

terug te vinden. De beek die diep in het bos bij de overplaats ontsprong, heeft inmiddels een gedeeltelijk andere loop gekregen, maar de greppels van waaruit de sprengen de beek voedden, zijn nog aanwezig, al staat er tegenwoordig geen water meer in. Het grootste verschil met het ontwerp van Van Lunteren is te vinden in het bos achter de ijskelder, waar in 1928 door Copijn uit Groenekan een nieuwe tuin en tennisbaan is aangelegd, grenzend aan de achtervijver. Deze tuin wordt "de Engelse tuin" genoemd, naar de stijl van Gertrude Jekyll die in deze tuin met muren en verdiepingen onmiskenbaar aanwezig is.

Tenslotte

Vollenhoven werd beroemd door Van der Capellens activiteiten. De buitenplaats werd door Nicolaas van der Monde in 1842 beschreven als "een der schoonste buitengoederen in de provincie Utrecht".⁵⁶ Ook Christemeijer nam in 1837 een bijzonder lovende beschrijving in zijn boekje over het Sticht op.⁵⁷ Beiden riepen de belangstellende wandelaar op de buitenplaats te bezoeken en de verzamelingen van Van der Capellen te bekijken. Ook Van der Aa was in 1848 uiterst lovend over Vollenhoven toen hij noteerde: "Dit landg. hetwelk een vorstelijk aanzien, en eene bijzonder fraaije ligging heeft, doet zich, wanneer zijne witte gedaante door de zon wordt beschenen, over de daarvoor liggende graskampen, prachtig voor, en bezit ene echo, die de klanken, tot zelfs van

drie en vier lettergreepige woorden, duidelijk terug geeft. De portierswoning ligt bijna onmiddellijk aan den weg. (...) in eigendom bezeten en bewoond door den Heer Godert Alexander Gerard Philip, Baron van der Capellen van Berkenwoude, Oud-Gouverneur-Generaal van Neerlands Indië, die het grootelijks verfraaide en aldaar den 10 April 1848 overleden is ...”⁵⁸

In 1949 was Van Luttermat niet minder enthousiast: “Prachtige boomgroepen werden achter en terzijde van het huis geplant. Ervoor bleef een wijd gazon open om het uitzicht uit de woonvertrekken vrij te houden (...) velerlei tropische gewassen werden er gekweekt. Thans zijn deze verdwenen maar nog steeds kan men genieten van den knappen aanleg van het park - met dat van Beerschoten het mooiste uit de gansche omtrek - waarin het lichte huis zoo uitstekende past en waarbij de omringende weilanden vol runderen, omringd door groepen hooge populieren en breed-uit gegroeide kastanjes harmonisch aansluiten”⁵⁹

Maar de eer aan Van der Capellen geven zou geen recht doen aan Pieter de Smeth van Alphen, de grondlegger van het landschapspark en de bouwer van het grote huis, het koetshuis, de orangerie en de moestuin. Het is aardig te zien dat de feiten de overlevering onder de eigenaren van Vollenhoven gelijk geven: inspirator van het park in de huidige vorm was inderdaad Pieter de Smeth in het begin van de negentiende eeuw, de uitbreidingen waren van Van der Capellen. Maar niet alleen Van der Capellen heeft dankbaar gebruik gemaakt van datgene wat al aanwezig was, ook De Smeth heeft dat gedaan. Voor de verlandschappelijking van het park en het zicht aan de achterzijde van het huis hebben beiden veel profijt gehad van de “bogt” in de achtervijver die Gerard Munter in 1797 heeft laten aanbrengen. En dat voordeel heeft Munters bijdrage tot de huidige dag behouden: het zicht over de slingerende achtervijver is nog steeds een van de mooiste in het park.

Geraadpleegde bronnen

- Gemeentearchief De Bilt (GAB), Archief van het gerecht Oostbroek en De Bilt c.s. 1655-1810
 Gemeentearchief De Bilt (GAB), Archief van de Gemeente De Bilt 1811-1931-
 Den Haag, Nationaal Archief, Inventaris Schneitler
 Het Utrechts Archief (HUA), Archief Huis Zuilen, inv. nr. 1103
 Het Utrechts Archief (HUA), Dorpsgerechten
 Het Utrechts Archief (HUA), Notariële archieven stad Utrecht 1560-1905
 Huisarchief Vollenhoven (HAV)
 Website: www.landgoedvollenhoven.nl

Noten

¹ De auteurs danken de familie Van Marwijk Kooy voor hun niet aflatende belangstelling, kritische kanttekeningen en het vrijelijk ter beschikking stellen van het archief tijdens het samenstellen van dit artikel.

- ² C.L. van Groningen, *De Stichtse Lustwarande. Buitens in het groen*, deel 1, Zwolle-Zeist 1999, 120-121.
³ Van Groningen 1999, 270, 276.
⁴ C.L. van Groningen en F.M. Heijkoop, ‘Vollenhoven en Hendrik van Lunteren’, in: *Historische Woonsteden & tuinen*, nr. 153, I-2007, 15 [12-17].
⁵ F.M. Heijkoop, *Drie dagen Vollenhoven, een kort overzicht van de geschiedenis van landgoed Vollenhoven in De Bilt, Utrecht-De Bilt* 2005, 8.
⁶ HUA, Archief Huis Zuilen, inv.nr. 1103, brief van 29 maart 1774 van Johanna Tuyll van Serooskerken aan Mimi Groot de Trevelin. Zie over deze brief ook: Heijkoop 2005, 17-28.
⁷ HUA, Dorpsgerechten, inv.nr. 1599, f. 116v e.v.: transportakte.
⁸ Collectie U.B. R.U. Leiden, Bodel Nijenhuis, port. 41, nr. 41. Afgebeeld bij H.M.J. Tromp e.a., *Buitenplaatsen bij De Bilt. Vollenhoven, Houdering en Beerschoten*, Zeist 1980, 4-13.
⁹ Tromp 1980, 6.
¹⁰ Van Groningen 1999, 117-119.
¹¹ HUA, Dorpsgerechten, inv.nr. 1610, f.50v. e.v.: Aanbesteding voor de vaart.
¹² H.M.J. Tromp, “*Et in Arcadia ego*”. *Aspecten en achtergronden van de landschapstijl in de tijd van J.F.W. baron van Spaen van Biljoen 1760-1800*, Utrecht, april 2000, 75 e.v. [typescript proefschrift, collectie RACM].
¹³ HUA, Dorpsgerechten, inv.nr. 1602, f.204v e.v.
¹⁴ J.W.H. Meijer, *Kleine historie van De Bilt en Bilthoven*, Bunnik 1995, 44. H.J. Habermehl, *Grafkapel baron De Smeth te Alphen aan den Rijn*, 1985, z.p.
 De Smeth, die afkomstig was uit een Amsterdamse bankiersfamilie, werd in 1753 te Amsterdam geboren. Hij droeg de titel “Baron des Russischen Rijks”. Zijn vader had deze titel gekregen van tsarina Catharina II de Grote, aan wie het bankiershuis De Smeth miljoenenleningen had verstrekt. Zijn eerste vrouw, Machtelina Christina Bregita Warin, met wie hij in 1774 getrouwd was, overleed al drie maanden na de trouwdag. In 1777 trouwde De Smeth voor de tweede maal, met Sara Maria Graafland. Het echtpaar had drie kinderen: Henriëtte Maria (1787-1823), Agatha Agnes (1788-1834) en Theodorus Pieter (1789-1843).
¹⁵ GAB, Archief van het gerecht Oostbroek en De Bilt c.s. 1655-1810, inv.nr. 3, ff.66r-67v.
¹⁶ HUA, Notariële archieven stad Utrecht 1560-905, inv.nr. U 286a016 (notaris J.C. de Graaf), akte nr. 68.
¹⁷ Van Groningen 1999, 120-121.
¹⁸ HUA, Notariële archieven stad Utrecht 1560-905, inv.nr. U 286a011 (notaris J.C. de Graaf), akte nr. 78.
¹⁹ HUA, Notariële archieven stad Utrecht 1560-1905, inv.nr. U 286a014 (notaris J.C. de Graaf), akte nr. 26.
²⁰ HUA, Dorpsgerechten, inv.nr. 1603, f.198r e.v.
²¹ HUA, Notariële archieven stad Utrecht 1560-1905, inv.nr. U 286a016 (notaris J.C. de Graaf), akte nr. 68.
²² HUA, Notariële archieven stad Utrecht 1560-1905, inv.nr. U 286a016 (notaris J.C. de Graaf), akte nr. 68, f.344v.
²³ HUA, Dorpsgerechten, inv. nr. 1604 : Oostbroek en De Bilt (1807-1811), f. 194v e.v.
²⁴ HUA, Dorpsgerechten, inv. nr 1604 : Oostbroek en De Bilt (1807-1811), ff. 194v-195r.

- ²⁵ Dagnotities van de apotheker Keetel, hier geciteerd naar: P.H. Damsté, 'Vollenhove'. In: *De Bilt in Beeld*. De Bilt, z.j.
- ²⁶ *Catalogus van eene Fraaije Verzameling van Orangerie en Kastgewassen (...) en wat verder ten dage der verkooping zal worden te voorschijn gebragt (...) op de Buitenplaatsen Vollenhoven en Beerschoten bij de Bilt*, [1810]; in kopie aanwezig UB Wageningen.
- ²⁷ A. Hoekstra, 'Bomen op buitenplaatsen', in: *Tuin en park; historische buitenplaatsen in de provincie Utrecht*, Utrecht [1992], 75-76 [73-78].
- ²⁸ Van Groningen en Heijkoop 2007, 13-14.
- ²⁹ HUA, Notariële archieven stad Utrecht 1560-1905, inv.nr. U 320b021 (notaris Hendrik van Ommeren), akte nr. 1945: verkoop Beerschoten door Jan Willem van Loon aan Johan Steengracht van Oostcapelle, 14 september 1816.
- ³⁰ HUA, Notariële archieven stad Utrecht 1560-1905, inv.nr. U 320b019 (notaris Hendrik van Ommeren), akte nr. 1614.
- ³¹ Heijkoop 2005, 31-32. Van der Capellen, telg uit de bekende patriottenfamilie, was op 15 december 1778 in Utrecht geboren. Na zijn rechtenstudies in Göttingen en Utrecht bekleedde hij verschillende overheidsfuncties. Hij huwde in 1803 Jacoba Elisabeth baronesse van Tuyll van Serooskerken. In 1815 vertrokken zij naar Indië, waar hij van 1819 tot 1826 gouverneur-generaal was. Van der Capellen stierf op 10 april 1848 op zeventigjarige leeftijd op Vollenhoven, na een bijzonder triest ziekbed. Hij was krankzinnig geworden nadat hij tijdens onlusten in Parijs aan het hoofd gewond was geraakt.
- ³² Heijkoop 2005, 17-26.
- ³³ N. van der Woude, 'Oud-Amelisweerd', in: B. Olde Meierink, e.a., *Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht*, Utrecht 1995, 103.
- ³⁴ HAV akte 49.
- ³⁵ Een overzicht van de aankopen door Van der Capellen is opgenomen in de notarisakte behorende bij de verkoop van Vollenhoven in 1848, HUA, Utrechtse notarissen, notaris Stevens, inv. nr. U 324c055, akte nr. 15051. Het Klompje kocht hij op 9 juli 1828 van Frans van Bern en Wijnanda Anna van Dam.
- ³⁶ Dit huis wordt in diverse publicaties stelselmatig 'portierswoning' genoemd. Dit is onjuist. De portierswoning stond aan het begin van de gebogen oprijlaan en is bij de verbreding van de Utrechtseweg in de jaren twintig van de vorige eeuw afgebroken.
- ³⁷ GAB, inv. nr. 215a. Zie ook: S. Broekhoven en S. Barends, *De Bilt. Geschiedenis en architectuur*, Zeist 1995., 229-230 en 231-232.
- ³⁸ HAV, veilingbiljet 1848.
- ³⁹ J.B. Christemeijer, *Het lustoord tusschen Amstel en Grebbe en elders in het Sticht van Utrecht*, Schoonhoven 1837, 121.
- ⁴⁰ Heijkoop 2005, 29-45.
- ⁴¹ M.-O. Scalliet, *Antoine Payen, peintre des Indes Orientales; vie et écrits d'un artiste du XIXe siècle (1792-1853)*, Leiden 1995, 538: "(...) C"est une maison bien bâtie sans beaucoup de goût. Ses jardins sont spacieux et bien plantés. (...)".
- ⁴² Christemeijer 1837, dl. 2, 119; A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden ...*, Dl. 11. T-V. Gorinchem, 1848, 445.
- ⁴³ J.D.C. van Dokkum, *In en om Utrecht, beschrijving van de stad en hare omgeving*, Utrecht 1900, 78-79.
- ⁴⁴ Hendrik Manfred Haus (Bergen op Zoom 1803-Utrecht 1843) werkte na 1837 voornamelijk in Utrecht als landschapsschilder. P.A. Scheen, *Lexicon Nederlandse Beeldende Kunstenaars 1750-1950*, deel A-L., 's-Gravenhage 1969, 445. Centraal Museum Utrecht cat. nr. 9261.
- ⁴⁵ HAV Akte 50b.
- ⁴⁶ HAV Veilingbiljet 1848: "(...) eene ruime vestibule, bevoerd met wit marmeren steenen en plinten, ter linkerzijde waarvan eene antichambre, geleidende tot eene suite van twee kamers, beide behangen, gestucadoord en gelambriseerd, waarin schoorsteenen met marmeren mantels en kapitale heldere spiegels voor dezelve en voor de penanten, eene peristyle, bevoerd met marmere steenen, gestucadoord en stookplaats in dezelve, ook voor de bovenkamers aangelegd, opleverende een allerschoonst uitzigt; verder een kabinetje, geleidende tot de eetkamer of zaal, behangen en gestucadoord, met marmeren schoorsteen en spiegel, benevens vier grisailles van den beroemde de Wit, welke zaal zich vereenigd met gemelde vestibule, voor en achter gevende een riant en uitgestrekt gezigt, aan de rechterzijde der vestibule twee kamers, beide behangen en gestucadoord, waarvan de eene is georneerd met marmeren schoorsteen, spiegel en kasten; wijders keuken en verdere offices, met fornuizen, ovens, wel en regenwaterspomp, aanregt, vaste kast en verdere veelvuldige gemakken, twee vertrekken voor de dienstboden, poetskamer met kasten, kapitale drooge bekluisde wijn- en provisiekelder, en provisiekamer; eene gemakkelijke trap naar boven, alwaar eenen ruimen gestucadoorden gang met twee aisances, zeven kamers, allen onderling communicatie hebbende, behangen en gestucadoord, waarvan drie met marmeren schoorsteenen en een derzelve met een spiegel; nog zes kamers, allen behangen, gestucadoord of geplafonneerd, gedeeltelijk met stookplaatsen en kasten, domestiekenkamers, en eindelijk op de tweede verdieping een ruim Locaal en twee kamers, ingerigt voor een kabinet van zeldzaamheden of andere verzameling, boogsgewijze gestucadoord, eene strijkkamer, dienstbodenkamer, groote droog- en mangelzolders met afgeschoten bergplaats en vlieringen".
- ⁴⁷ HUA, Huis Zuylen, inv. nr. 1188: Bezoekersregister bij de verzameling van Van der Capellen.
- ⁴⁸ HUA, Memorie van successie van G. van der Capellen, inv. nr. 231a, microfiche 2601 e.v., m.n. microfiche 2614.
- ⁴⁹ Van Groningen en Heijkoop 2007, 15.
- ⁵⁰ Zie kadastrale minuut van Vesters, gemeente de Bilt, sectie C, 4de blad.
- ⁵¹ Van Groningen en Heijkoop 2007, 16-17.
- ⁵² P. Lammertse-Tjalma, 'Hendrik van Lunteren (1780-1848): vermaarde aanlegger van landgoederen en wat tot verfraaiing in het bouwkundig vak daarbij hoort', In: *Jaarboek Tuinkunst* (1997), [37-73], 63; H. Hoekstra en H. Mik, *Inventarisatie van de buitenplaatsen 't Hogeland, Beerschoten, Vollenhoven en Hoog Beek en Roijen, gelegen op de Utrechtse Heuvelrug*, Utrecht 1978. Doctoraalscriptie Biohistorisch Instituut Universiteit Utrecht. In kopie aanwezig UB Wageningen. 1978, 29-30.
- ⁵³ Nationaal Archief, Inv. Schneitler, inv.nr. 4: Brief van H.J. Meijnders aan Van der Capellen, Batavia 3 juni 1829.
- ⁵⁴ Heijkoop 2005, 36-37.
- ⁵⁵ R. van Luttermvelt, *De Stichtsche Lustwarande*, Amsterdam 1949, 165.
- ⁵⁶ N. van der Monde, *Utrecht en derzelver fraaije omstreken*, Utrecht [1842], 287-288.
- ⁵⁷ Christemeijer 1837, dl. 2, 115-119.
- ⁵⁸ Van der Aa 1848, dl. 11, 824.
- ⁵⁹ Van Luttermvelt 1949, 165.